

*доктор філологічних наук,
професор кафедри російської
філології Інституту філології та
журналістики Волинського
національного університету
імені Лесі Українки*

СКЛАДОВІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА У ПРОСТОРІ ЦІЛІСНО-СИСТЕМНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Численні спроби вирішити проблему кількості й номінацій основних складових частин літературознавства привели в науці ХХ-ХХІ ст. до появи різних наслідків.

Одні дослідники (їх більшість) або доводять, або лише згадують про наявність у літературознавстві **трьох** основних складових: теорії літератури, історії літератури і літературної критики [див.: 24, с.7; 10, с.4; 1, с.3, 215; 14, с.5; 23, с.133].

Інші дослідники знаходять, що складових – **д в і**: теорія та історія літератури. Зі складу вилучають літературну критику, але при цьому виникають протиріччя. В одній з останніх теоретичних праць знаходимо: "Правда, деякі дослідники не вважають літературну критику складовою частиною літературознавства. Зокрема, щодо погляду В. Брюховецького (у виданні 1995 р.) сказано: "Сучасне літературознавство становить собою складну динамічну систему, яка органічно взаємодіє з критикою літературною [32, III, с.210]. До речі, сам В. Брюховецький не є послідовним у відстоюванні подібної думки. У надрукованій у цьому ж томі УЛЕ статті "Критика літературна" він зазначає, що літературна критика – "одна з **трьох** основних галузей літературознавства" [про це див.: 11, с.9].

Останнім часом є прихильники (Козлов А.В., Козлов Р.А.) **чотирьох** складових: історії літератури, літературної критики, теорії літератури та бібліографії [16, с.3].

Відносно ще інших поглядів чітко пише, зокрема, Анатолій Ткаченко. Звернувши увагу, що "у вітчизняному літературознавстві традиційно виділяють **три** основні дисципліни – історію літератури, теорію літератури і літературну критику", він одночасно нагадує: "На Заході сюди відносять ще й компаративістику (або порівняльне літературознавство) і текстологію" [25, с.9]. Це вже мова про **п'ять** складових літературознавства.

Останнім часом пропонують і **шість** складових, в іншій, до речі, послідовності: "теорію літератури і методологію літературного аналізу, історію літератури, літературну критику, літературну риторику і герменевтику" [6, с.224].

Важливо також врахувати, що раніше, в 60-80-і роки ХХ століття, крім відзначених варіантів, був ще й той, який налічує **дещо інші чотири** складові. В "Краткой литературной энциклопедии" (1962) [18], в книгах О. Бушміна "Наука о литературе" (1980) [8], Г. М. Фрідлендера "Методологические проблемы литературоведения" (1984) [33] та деяких підручниках [9, с.11-16], енциклопедіях йдеться про "методологію і теорію літератури, історію літератури, літературну критику" [18, IV, с.331].

Отже, у ХХ-му й на початку ХХІ-го ст. наявними є **різні погляди** на основні складові науки "Літературознавство".

Наявність різних поглядів на одне й те саме питання завжди є свідченням його недостатнього усвідомлення, вирішення в науці, свідченням *суб'єктивізму* у підходах до нього, а не *об'єктивного, єдиного* для усієї науки (відповідного об'єкту, що досліджується) підходу з єдиним наслідком, єдиним поглядом на нього. Єдиним для всіх, адже певний об'єкт є один, і з певного боку, у певній площині, на певному рівні, ступені і певній основі

він, незалежно від наших бажань, має суто певну чи суто певні властивості. Коли, наприклад, олівець є дерев'яним, то він дерев'яний взагалі, для всіх. Оскільки літературознавство не є абсолютно відокремленим від усього явищем, то це також має однозначно сприйматися усіма однаково. Коли за зазначених умов (на певній основі) у нього на певному ступені будови є лише дві складові, то це для всіх однаково. Різні погляди на одне й те саме нагадують ситуацію, коли кілька людей, дивлячись на один олівець, немов промовляють: один – що їх два, другий – що їх три, третій – що олівець один, четвертий – що їх десять. Так само щодо якості чи якостей певної речі або ж її головної функції. Це тому, що ми, на жаль, звикли за давньою звичкою мислити і пізнавати *частково, суб'єктивістськи* (вважаючи, що лише суб'єкт – діяч і вищий критерій сам для себе).

Отже, звідси виникає **мета** – розв'язати низку питань, що виникають при дослідженні проблеми кількості й номінацій складових літературознавства на базі і внаслідок суб'єктивізму, різних підходів в науці, різних пізнавальних принципів. *Перше* питання – якою ж є об'єктивна, за природою об'єкта існуюча **кількість** основних складових літературознавства? *Друге* питання – якими є їх **номінації**? *Третє* – питання **послідовності логічного зв'язку** між дійсними складовими. *Четверте* (джерельне для інших) – в чому є **головна причина виникнення і невирішеності проблеми** протягом довгого часу?

Можна, звісно, й детально розглядати названі аспекти, аби конкретно відповісти на ці питання. Визначимось, однак, якомога стисліше.

Стосовно **причин** суттєво різних поглядів одразу скажемо, що така особливість наслідків не є виключенням в літературознавстві й науці. Це – неодмінна риса їх розвитку, провідний фактор серед супроводжуючих. Пояснюється він тим, що справу маємо з **частково-системним** рівнем їх історичного розвитку [про це див.: 12; 2; 13, с.179-180, 183; 38, с.351-363; 26, с.5-24; 27; 31].

Саме для цього рівня характерним є переважне використання **комплексного, комплексно-системного** або просто **системного** підходу і методу дослідження. "Історично системний підхід приходить на зміну широко розповсюдженим у 17-19 ст. концепціям механіцизму" [36, с.429].

Однак системний підхід, систематизація використовуються на цьому історичному рівні однобічно (вузько, поверхово, приблизно) через часткові уявлення про **всезагальні** поняття й категорії, принципи й закони, властиві усім об'єктам (речам, процесам). Наука давно відчувала цю однобічність, але її й виправдовувала. "Систематизація, – фіксує один з "Філософських словників" ХХ-го ст., – завжди о д н о б і ч н а, бо логічні системи н е с п р о м о ж н і вичерпно відобразити закономірності об'єктивних систем" [37, с.628].

Насправді **однобічність** виникала не через об'єктивну неспроможність, а через те, що одні закономірності залучалися під час дослідження, а інші – не помічались або ігнорувалися. Так, скажімо, коли вивчали **будову** об'єкта, – не враховували існування **форм розвитку**. Внаслідок нечіткою ставала й будова. Або ж намагались поділяти будову на **три** чинники через практичну абсолютизацію "гегелевської **тріади**", яка насправді далека від **ступеневості** і природного поділу – **бінарного**: на **дві** протилежності. Між тим бінарність і ступеневість дають змогу побачити дві складові на 1-му ступені поділу, чотири на 2-му, і т.д.

Через недостатнє врахування природних закономірностей якраз і були великі втрати. Це все одно, що вважати: "сєнс життя – це життя" (немов "все одно, як жити – аби жити"). Так і з приводу "моралі" (немов: яка різниця, якою вона є).

Так само однобічно, вузько, поверхово розумілася й категорія "**ціле**". Цю базову категорію сприймали лише як **сукупність** або **сумму** складових **частин**. У вузівських підручниках з філософії писали: "... в кількісному аспекті ціле є **сумма** частин, в якісному – **ціле більше сумми частин**" [3, с.393]. Але що означає "більше сумми", чому "сумми", а не **співвідношення невід'ємних** чинників, – залишалося невідомим. Між тим об'єкт далеко не завжди є механічною сукупністю деталей, але він завжди – якщо по суті своїй – **організмичне ціле** [34, с.453].

Були поверхові погляди й на **структуру, систему, співвідношення, взаємодію, єдність, протилежність, перерву поступовості, стрибок**. Не враховувався принцип **наявності двох домінант у взаємодії** складових, і т.д.

Тому й залишалося поза увагою, що **ціле** – це не сукупність, а **єдність** протилежностей, що **цілісне** вивчення об'єкта вимагає усвідомлення його **протилежних** сторін, а далі – **форм взаємодії** (з урахуванням домінант). Крім того, до **частково-**системного дослідження залучались лише **три** філософських поняття (з об'єктивно існуючих **чотирьох**), що стосуються кількісної сфери внутрішньої сторони об'єкта: **одиничне, особливе і загальне**. Лише вони й утверджені були книгою О. Шептуліна "Диалектика единичного, особенного и общего" (М., 1973) [39]. **Четвертий** аспект – **всезагальне** – недооцінювався через різні причини (основна – **тріадне** мислення, абсолютизація гегелівської тріади).

Отже, через такі й подібні частковості філософсько-методологічного характеру (через **суб'єктивістський** підхід) постійно виникали й виникають штучні, поверхові усвідомлення щодо об'єктів дослідження, різні наслідки на одній основі про одне й те саме. Все це стосується й літературознавства, зокрема дослідження літературно-теоретичних понять і категорій.

Можливість позбавитись традиційних вад є, виявляється, на іншому, вищому рівні наукових підходів – не **частково-**, а **цілісно-**системному, до виходу на який світова наука, хоча й повільно, просувається саме в наші дні [див.: 12; 2; 15; 25, с.8-32; 30; 31]. І це закономірно. Конкретна система виникає поступово, **частково** і лише в апогеї стає **цілісною** з подальшим перспективним розвитком.

Отже, стосовно проблеми нашої статті (див. назву) лише на **цілісно-**системному рівні, при застосуванні його природних (до того ж **всезагальних**) принципів і **цілісно-**системного методу, **Одноступеневого** й **Двоступеневого** [30], видно, що дослідження складових (галузей і галузевих наук) літературознавства напряду залежить від дослідження його **основи – "Літератури"** (це тому, що літературознавство – наука про літературу) з боку її внутрішньої будови і розвитку (це дві її основні внутрішні сфери). Тобто кожна з літературознавчих галузей і наук досліджує певну сторону літератури.

Насамперед, керуючись **одноступеневим** методом (це проникнення в об'єкт на один ступінь), усвідомимо **дві галузі** літературознавства (на 1-му ступені його дослідження). Далі кожна з них (на 2-му ступені пізнання) покаже дві свої **науки**, разом їх побачимо **чотири**.

Вивчення попередніх досліджень завжди є корисним. Звідси й отримуємо той факт, що **одна з двох** галузей вже була помічена. У книзі "Наука о литературе: Проблемы. Суждения. Споры" (1980) О. С. Бушмін чітко, однозначно писав про так зване **"теоретичне літературознавство"** як галузь цілісної науки під назвою "Літературознавство" [8, с.17].

Отже, саме **теоретичне** літературознавство як одна з двох його основних сторін (на 1-му ступені його, "Літературознавства", б і н а р н о г о поділу) саме й має справу з дослідженням і фіксацією того, що для художньої літератури є "**однаковим**", тобто виступає **об'єднуючою основою** для всіх її, літератури, "**окремих**" проявів: творів, творчості письменника чи письменників, тощо. Це "**однакове**" – художньо-поетичні **загальні й всезагальні** закономірності категорії (і явища) "Література".

Коли, однак, цим поглядом О.С. Бушміна обмежитись, – отримаємо лише **часткову** яву про форми існування "Літературознавства". Тобто знати будемо **тільки одну** з двох галузей. Коли ж врахуємо, що згідно своєї природи "Літературознавство" є бінарним за будовою, – маємо продовжити частковий висновок О. С. Бушміна, довести його до **цілісності**.

Тобто маємо додати, що **другою** галуззю літературознавства на цьому ж, 1-му ступені його будови є та **протилежна (теоретичній)** і координаційна сторона, яку не згадують О. С. Бушмін і Г. М. Фрідлендер, який з ним згоден [33, с.3].

Сьогодні вже неважко здогадатись, що ця **друга** галузь літературознавства носить назву "**п р а к т и ч н е літературознавство**".

На відміну від теоретичного **практичне** літературознавство досліджує, навпаки, те, що для художньої літератури є не *однаковим*, а *окремим*. Тобто тут літературознавство виступає як галузь, що вивчає відносно розмежовані між собою літературні *одиниці* – окремі твори, теми, творчість окремого чи окремих письменників, література певної літературної епохи, літературний процес окремої національної літератури, тощо.

Отже, таким об'єктивно (згідно не чітких бажань, волінь, а всезагальних закономірностей) є першочерговий, базовий поділ "Літературознавства", поділ на 1-му ступені його будови з боку основи функціонального спрямування.

Цілісно-системний науковий рівень і метод підказують, що є потреба (заради цілісності) не обмежуватись 1-м, *узагальненим* ступенем усвідомлення складових будови системи об'єкта, в даному разі "Літературознавства". Він дає можливість засвоїти й протилежний, *конкретний*, в даному разі 2-й ступінь будови системи.

Тобто йдеться про **подальший** бінарний поділ – тепер і *теоретичного*, і *практичного* літературознавства. І знову попередньою умовою стає врахування того, що будова **структури** лежить в основі будови **системи**.

Врахуємо цю попередню всезагальну умову. "**Ціле**", нагадаємо, на 1-му ступені своєї будови (у сфері "кількості") показало себе (див. вище) як єдність двох протилежностей – "**окреме – однакове**".

Тепер, на 2-му ступені, **окреме** як перша складова далі відкриває єдність своїх двох протилежностей: це "**одиничне – особливе**" [26, с.13-15].

У свою чергу **однакове** як друга складова показує себе на 2-му ступені як єдність, яку складають інші дві протилежності: "**загальне** (безпосереднє, близьке узагальнене) – **всезагальне** (опосередковано, глибинно узагальнене)" [Там же].

Таким чином, на 2-му ступені будови "**Цілого**" складових стає видно не інакше, як ч о т и р и: "**одиничне-особливе-//загальне-всезагальне**".

Через такі підстави стає тепер видно й наступне.

П р а к т и ч н е літературознавство, яке має справу з *окремим* (в літературі), тобто з розмежованими літературними одиницями (одиничним й особливим) – на цьому, 2-му ступені свого поділу показує **д в і суто практичні літературознавчі науки**.

Однією є **літературна критика**. Саме вона вивчає суто *одиничні* прояви літератури *сьогодення*, – за їх появою в часі. Тому про літературну критику недостатньо сказати, що вона "робить всебічний аналіз творів *сучасної* художньої літератури" [14, с.5]. Ознака "сучасної" – це вірно, але туманно. Уточнення в тому, що ця наука займається літературними явищами лише, як кажуть, с ь о г о д е н н я: тобто *новими* творами, що тільки з'явилися, *новими* письменниками, *новими* темами, напрямками, течіями і т. д. Ще точніше, **літературна критика** знайомить, вивчає, тлумачить літературні явища останніх днів, останніх місяців чи останнього року.

Наступною і протилежною складовою *практичного* літературознавства є, звісно, **історія літератури**. Вона як носій *особливого* (конкретно відмінного), спрямовує нас до *порівняльного* вивчення, дослідження зв'язків одиничних літературних явищ минулого – у хронологічному вимірі тепер вже конкретно-історичного процесу, з боку особливих зовнішніх і внутрішніх показників, якостей руху-розвитку літератури. Тому здебільшого пишуть, що **історія літератури** переймається дослідженням особливостей літератури минулих років, десятиліть, століть, тисячоліть, розвитком (через виявлення традицій і новаторства) специфіки національного історико-літературного процесу, специфіки літературних епох або епохи, специфіки творчості письменників або письменника на фоні розвитку країни, країн, епохи, періоду; історичним, художньо-історичним дослідженням творів, їх тем, проблем, ідей, їх жанрів, родів, видів, їх образів, наративів і т.д.

Такими – на 2-му ступені будови "Літературознавства" як системи – є **дві перші**

конкретні науки з чотирьох існуючих (на 2-му, повторюємо, ступені). Тобто – маємо дві складові *поки лише практичного літературознавства*.

Що далі? Тут знову допомагає принцип наявності протилежностей. Він і підказує, що усвідомленим є поділ *поки "практичного літературознавства"*, а протилежністю його є *"теоретичне літературознавство"*.

Настала черга, отже, звернути увагу на природний поділ *другої* основної галузі літературознавства – *теоретичної*. Теоретичне літературознавство також має *два* конкретні протилежні, співвідносні і взаємодійні системні чинники. За своєю загальною наступністю вони є 3-ю і 4-ю серед усіх основних (цілісно) *чотирьох* наук "Літературознавства" як системи на 2-му ступені її будови.

Третя складова, як було зазначено, відкриває себе як *загальна* сторона *однакового* у досліджуваному об'єкті. Це означає, що вона фіксує *загальні* поетичні закономірності, *безпосередньо спільні* для цього класу явищ, понять, категорій. І не варто вважати, що *загальні* закономірності властиві лише літературознавству. Вони одночасно властиві її ближньому оточенню – усьому мистецтву, куди література входить як вид (так діє принцип бінарності).

Неважко збагнути: у межах літературознавства **третья** складова – **теорія літератури**. Про **теорію літератури** здебільшого пишуть як про науку, яка вивчає *загальні* принципи, закони, категорії, поняття літературної творчості. Зокрема, специфіку літератури як виду мистецтва, роль, функції літератури, її образність, типовість образів, їх різновиди, естетичну спрямованість, колізійність, конфліктність, наратологію, дискурс, роди, види, сюжет, фабулу, жанр, зміст, форму, тематику, проблематику, ідейність, текстуальність, інтертекстуальність, напрями, стиль тощо. Багато з цього, за своєю специфікою одночасно є характерним, повторимо, для мистецтва загалом, усіх інших його видів.

Нарешті, є й **четверта** складова (друга галузь *теоретичного* літературознавства). Це – **методологія**. Вона є основою, підґрунтям трьох попередніх внутрішніх складових (наук) і, ззовні – самої художньої літератури як об'єкта літературознавства. Але й це не все. На відміну від **теорії літератури** як *загальної* основи, дійсна **методологія** є тепер вже *в с е з а г а л ь н о ю* основою. Захоплює вона одночасно не лише основи *безпосередньо* ширшої сфери – мистецтва, а й основи *у с і х* віддалених, *опосередкованих*, ще більш широких (в одному напрямі) і вузьких (у протилежному напрямі) сфер з їх власними внутрішніми й зовнішніми складовими, які також невідривно пов'язані з усіма згаданими. Це тому, що "все – з усього, все – в усьому", все взаємопов'язане і взаємодіє у Всесвіті, Космосі, Дійсності [3, с.68-72].

Тому насправді, об'єктивно **методологія** літературознавства – це є не лише, як здебільшого пишуть, наука про *спеціальні* методи (як лише *способи*) дослідження в межах *окремої* науки, зокрема літературознавства. І не лише наука про *конкретні* методи (як лише *способи*) дослідження в межах *окремої низки конкретних* наук: природничих, суспільних, технічних, гуманітарних.

Такі звичні, вони ж **окремі**, спеціальні методології вже *у с і* виказали себе за ХІХ-ХХІ ст. як переважно обмежені, **частково**-системні і тим поверхові, приблизні способи дослідження. Наслідки їх вузькі, поверхові і тому суперечливі.

Для літературознавства, інших наук настав, нарешті, час опанувати іншу, *протилежну* звичній, безмежно глибшу, а саме **цілісно**-системну методологію (не лише як спосіб, а *єдність шляху і способу*) – з її не одинично вагомими, не особливими, не загальними й загально діючими, а безмежними, *всезагальними і всезагально діючими* пізнавальними принципами, які є конкретними проявами онтологічних принципів і законів.

На завершення детальніше скажемо про цілісно-системну методологію. Як показує розвиток літературознавства, інших наук, настав час усвідомити: усі відомі спеціальні (конкретно-наукові) методології, основи яких пов'язані чи з марксистсько-ленінською, чи з абиякою іншою, але все одно частково-системною методологією [7; 21; 35; 5; 33; 34; 38] –

це, безумовно, історично важливі, але проміжні, прохідні етапи на шляху поступового засвоєння усіма науками природної, **цілісно-системної** методології.

Це якісно нова методологія. Її буквально вистраждала світова наука – вистраждала об'єктивно, незалежно від чийось власних бажань. Здобувалася вона по краплинах протягом усієї історії людства. Кращі методологічні здобутки об'єктивно народжували напрям їх розвитку. Це був напрям до зближення методологічних засад, зближення через більші й більші узагальнення. Власна **єдність** таких узагальнень, коли вони вбирали в себе **всезагальності**, визрівала поступово як **всеохоплююча** методологія наукового дослідження.

Кінець ХХ-го – поч. ХХІ-го ст., нарешті, почав показувати, що ця **нова** методологія **о д н а к о в а** для всіх наук, оскільки вони – з різних, звичайно, сторін – досліджують **одне й те саме: Дійсність** (у будь-яких її проявах), коли при цьому враховують: *різною* є лише її *конкретика*, а *суттєвість* (діастольна й пандіастольна [22, с.234]), що лежить в основі і цілісно пояснює конкретику – **однакова**, коли не вигадують Дійсність, суб'єктивну чи об'єктивну, тобто свої погляди на неї, а усвідомлюють її, Дійсності, риси, властивості, закономірності й розвиток **а д е к в а т н о**, відповідно їм самим.

Така відповідність виникає через усвідомлення й використання **онтологічної всезагальної основи** однакової, спільної для всіх наук методології. Ця об'єктивна основа – **Природа** спільного об'єкта, яка містить всеохоплюючу **є д н і с т ь** безмежно усіх джерельних **закономірностей** і **Всесвіту** ("всього, що світиться", сприймається органами чуття, конкретики, речової, тілесної, згущеної матерії), і **Космосу** (від давньогр.: *Ко* (разом) + *smose* (темне) = "темний порядок", тобто тонка, джерельно-енергетична, розширена, пандіастольна матерія [30, с.8-9], яку здавна називають "духовною", що сприймається розумом [див. погляди укр. мислителів поч. ХVІІ ст. Касіяна Саковича й Іоанікія Галятівського – 19, с.90-92]), і **самої Дійсності** (від гр.: *Di* + *ist* = подвійно існуюче; все, що має буття) як **єдності Космосу і Всесвіту**. На жаль, ще й досі терміни "Дійсність", "Космос" і "Всесвіт", як і "Природа" (стисла калька < лат. сполучення: **pri**(ma) – перше + **ro**(taros) – обертаюче + **od**(e) – збудження), тобто *першозбуджувач*, "*джерельна субстанція*" [17, с.478; 30, с.9-10]) – часто сприймаються як синоніми, що гальмує розвиток методології наукових досліджень.

Нарешті, єдності всезагальних закономірностей властива безмежна, всепронизуюча **гармонія** усіх закономірностей Дійсності (з її двома основними сторонами: Космосом і Всесвітом). Тому і згадують в науці про так звану "*гармонійну єдність*" як найвищий ступінь взаємозв'язку усього з усім в усьому і завжди при всій множинності усього.

Звідси, до речі, безкінечним і тому єдино істинним **к р и т е р і є м** реального, природного пізнання, разом і наукового дослідження, *є постійна опора на всезагальну, цілісно-системну і тому гармонійну онтологічну є д н і с т ь* усіх безмежно різноманітних об'єктів, явищ об'єктивної Дійсності.

Ця **є д н і с т ь** – внутрішня сторона об'єкта і звідси методу його дослідження – має свою назву: "**С і т к а об'єкта**" – тобто Сітка об'єктивних зв'язків будь-якого об'єкта як цілого [26, с.42-43; 20, с.199-244; 30, с.75; 31, с.75-76].

Звідси конкретніше про дійсний критерій пізнання, дослідження можна сказати, що це – адекватна **в і д п о в і д н і с т ь** між "**С і т к о ю**" всезагальних закономірностей "об'єкта взагалі" і, з другого боку, **одиничним** її ("Сітки") **проявом** у певному конкретному об'єкті, що обраний для дослідження.

Отже, природний і дійсно плідний **ш л я х** дослідження об'єкта – це шлях "**від всезагального** (від Сітки об'єкта) **до одиничного** його прояву".

На шляху, навпаки, звичному: "**від одиничного** (від окремих одиничних фактів) **до узагальнень**" (які в такому разі ніколи не досягають всезагальності) – наслідки завжди бувають *частковими*, у кращому разі *частково-системними*.

На шляху "**від всезагального до одиничного**" – навпаки, наслідки завжди **цілісно-системні**, цілком адекватні природі об'єктів, які досліджуються. На цьому шляху немає потреби фантазувати, маємо лише *усвідомлювати* існуюче й перспективи розвитку

досліджуваного об'єкта незалежно від чиїхось бажань, смаків чи вигадок. Усвідомлення *всезагального* в об'єкті – це, всупереч прагматизму, найвищий рівень сприйняття абиякого об'єкта, найперспективний шлях і засіб пізнання.

У радянській науці методологію не рахували серед складових літературознавства. Вважалося, що це – основна складова *філософії* (марксистсько-ленінської), того її розділу, який носить назву "*теорія пізнання*" (гносеологія). До речі, тоді існувала навіть негласна заборона вивчати *всезагальні* закономірності будь-кому іншому, крім *філософів за фахом*. Вважалося також за недоцільне вивчати філософські закономірності буття на *побутовому* матеріалі або на матеріалі *художньої літератури*. Виключення робили для природничих наук (для фізики, астрономії, хімії, тощо) і суспільствознавчих, насамперед, безумовно, політекономії.

Між тим сьогодні вже можна сказати, що такі об'єкти дослідження, як фізичні, хімічні, біологічні, політекономічні, політичні, астрономічні тощо *набагато важче* піддаються конкретно-науковому й філософському дослідженню (без попереднього знання *цілісно-системного* підходу й методу), – ніж... об'єкти *літератури і літературознавства*. Між тим художню літературу вважають, ще й досі, наслідком *лише суб'єктної* активності (суб'єкт – це автор) і *лише суб'єктивної* творчості. Через це раніше й відмовляли їй бути об'єктом дослідження *об'єктивних* закономірностей природи. Однак в даному разі даремно не враховується, що будь-яка *суб'єктна і суб'єктивна* творчість все одно відбувається за *всезагальними* об'єктивними принципами і законами буття дійсності. Суб'єкт (автор), як би він не намагався, може лише прискорити чи загальмувати, але не взмозі вийти *за межі* дії *всезагальних* об'єктивних закономірностей, які все одно і тут діють, як усюди. На рівні *всезагальності* немає, отже, значення, який об'єкт вивчається. Краще-легше, звісно, вивчати той об'єкт, який *компактніше* за розмірами при усій його різноманітності і наскрізно сприймається *переважно наочно*.

Літературні й літературознавчі об'єкти якраз є такими. Вони завжди під рукою, і вони, як усі інші, – знаходяться в межах дії *всезагальних об'єктивних* закономірностей і на *всезагальному* рівні сприймаються чіткіше.

Тому вони *набагато легше* відкривають свої *внутрішні складові* ("окреме-однакове" і "одиничне-особливе // загальне-всезагальне"). Вони так само мають ступені будови і розвитку, мають зміст і форму, бувають структурними й системними, співвідносними й взаємодійними, субординаційними й координаційними, так само зовнішніми й внутрішніми, процесуальними й стрибковими, і т.д. Зв'язки між складовими так само тут мають місце, бо вони *всезагальні*, тобто для всіх *однакові за суттю*. Вони всього лише виглядають інакше в літературі й літературознавстві, тільки й того.

Функційна спрямованість усіх *всезагальних* закономірностей і робить їх *методологічним і методичним інструментом (шляхом і засобом)* пізнання. Відмежоване використання окремої закономірності збочує дослідника на *частково-системний* рівень наслідків. Навпаки, постійне збереження її є *д н о с т і* з усіма іншими виводить дослідника на рівень *цілісно-системний, природний*.

А цілісна їх єдність виглядає завжди *однаково* – або як *одноступенева*, або як *двоступенева* с і т к а взаємозв'язків складових будови і розвитку об'єкта як цілого [20, с.199-244; 31, с.75-76].

Перша половина *двоступеневої* сітки – це *сітка* двоступеневої *б у д о в и* об'єкта (з її 4-ма чинниками). Ця сітка й була використана нами під час дослідження проблеми основних складових частин літературознавства.

З опорою на першу половину сітки й було доведено, що літературознавство як система (це вже *друга* половина сітки об'єкта) на 1-му ступені – це єдність *практичного і теоретичного* літературознавства, а на 2-му ступені – єдність чотирьох основних наук: *"літературної критики – історії літератури – // – теорії літератури – методології літературознавства"*.

Подальше детальне дослідження усіх цих чинників – так само за природними, *цілісно-системними* принципами – здатне лише підтвердити їх об'єктивну наявність і гармонійність їх взаємозв'язків. Усі ж інші науки допоміжні. У цьому видно безпосередню дію всезагального закону взаємозв'язку усього з усім і всезагального закону домінанти. Що ж до самої цілісно-системної "Сітки об'єкта", вона допомагає дослідити будь-який об'єкт адекватно його природі.

Література:

1. Абрамович Г.Л. Введение в литературоведение. – М.: Просвещение, 1975. – 352 с.
2. Аверьянов А.Н. Системное познание мира. – М.: Наука, 1985. – 264 с. (Глава IV. Механизм развития систем: 1. Возникновение систем; 2. Становление систем; 3. Система как целое; 4. Неизбежность и закономерность качественного преобразования системы)
3. Алексеев П., Панин А. Философия. Учебник.– Изд. 2, пер. и доп.– М.: Проспект, 1999. – 568 с.
4. Аристотель. Сочинения: В 4 т. – Т. 3. – М.: Мысль, 1981. – 614 с.
5. Астрономия. Методология. Мировоззрение. – М.: Наука, 1979. – 312 с.
6. Борев Ю. Эстетика. Теория литературы. Энциклопедический словарь терминов. – М.: Астрель, АСТ, 2003. – 575 с.
7. Боряз В.Н., Солопов Е.Ф. Философские вопросы химии. – Л.: Наука, 1976. – 252 с.
8. Бушмин А.С. Наука о литературе: Проблемы. Суждения. Споры. – М.: Наука, 1984. – 334 с.
9. Введение в литературоведение / Под ред. Г.Н.Поспелова. – М.: Высшая школа, 1983. – 328 с.
10. Волинський П.К. Основи теорії літератури: Вступ до літературознавства. – К.: Рад. школа, 1967. – 448 с.
11. Галич О.А., Назарець В.М., Васильєв Є.М. Теорія літератури.– Вид. 3. – К.: Либідь, 2006. – 448 с.
12. Гончаренко В. Целое как категориальное определение объекта и как форма освоения конкретного. – М.: КДУ ім. Т.Г.Шевченка, 1970. – 142 с.
13. Готт В.С., Сидоров В.Г. Философия и прогресс физики. – М.: Наука, 1986. – 192 с.
14. Довідник з теорії літератури / Автор-упорядник У.Д.Данильцова. – К.: А.С.К., 2001. – 154 с.
15. Ключек Г.Д. У світлі вічних критеріїв. – К.: Вища школа, 1989. – 228 с. (Розділ 2. Системно-цілісна організація твору)
16. Козлов А.В., Козлов Р.А. Азбука літературознавства. – К.: Тернопіль, б/в, 1997. – 122 с.
17. Кондаков М.И. Логический словарь-справочник. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
18. Краткая литературная энциклопедия: В 9 т. – М.: Энциклопедия, 1962-1978.
19. Макаров А. Світло українського барокко. – К.: Мистецтво, 1994. – 286 с.
20. Мольчак Я.О., Удалов В.Л., Зубович В.С. Глобальні катастрофи: вчора, сьогодні, завтра. – Луцьк: ВАД, 1998. – 388 с.
21. Рьюз М. Философия биологии. – М.: Прогресс, 1977. – 320 с.
22. Словник іншомовних слів. – К.: Довіра; Рідна мова, 2000. – 1017 с.
23. Сучасний словник літератури і журналістики.– Харків: Прапор, 2009.– 382 с.
24. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы.– М.: Просвещение, 1976.– 448 с.
25. Ткаченко Анатолій. Мистецтво слова / Вступ до літературознавства. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 448 с.
26. Удалов В.Л., Зубович В.С. Цілісно-системний метод пізнання, дослідження і практичної діяльності. – Книга 1. – Луцьк: ВАД, 1996. – 138 с.

27. Удалов В.Л. Теорія літератури: цілісно-системний рівень. – Ч. 1. – Луцьк: ВАД, 1995. – 110 с.
28. Удалов В. Проблеми розвитку сучасної теорії літератури / Два етапи системної теорії літератури. – Луцьк: ВАД, 1998. – 22 с.
29. Удалов В.Л., Удалова Н.Д. Типи образів в літературі / Посібник. – Луцьк: ВАД, 2007. – 64 с.
30. Удалов В., Zubovich В., Polezhaeva Т. Наукові принципи: від частково- до цілісно- системних. – К.-Луцьк: ВАД, 2005. – 80 с.
31. Удалов В., Zubovich В., Polezhaeva Т. Методологія науки: Історичні рівні розвитку, "перехідний період". – К.-Луцьк: ВАД, 2007. – 80 с.
32. Українська літературна енциклопедія. – Т. I-III. – К.: Енциклопедія, 1988-1995.
33. Фридендер Г.М. Методологические проблемы литературоведения. – Л.: Наука, 1984. – 238 с.
34. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
35. Философские проблемы астрономии XX века. – М.: Наука, 1979. – 364 с.
36. Философский словарь. А-Я. – Изд. 5. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.
37. Філософський словник. – Вид. 2. – К.: УРЕ, 1986. – 798 с.
38. Храмова В.Л. Целостность духовной культуры. – К.: Феникс, 1995. – 399 с.
39. Шептулин О.П. Диалектика единичного, особенного и общего. – М.: Высшая школа, 1973. – 271 с.

Анотація

В. УДАЛОВ. СКЛАДОВІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА У ПРОСТОРІ ЦІЛІСНО-СИСТЕМНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті йдеться про недостатність вивчення проблеми кількості, номінацій, взаємозв'язків складових літературознавства на традиційному, *частково-системному* науковому рівні. Дослідження проведено на *цілісно-системному* рівні, адекватному природі об'єкта. Розкрито механізм *цілісно-системного* дослідження.

Ключові слова: літературознавство, цілісно-системний метод, критика, історія літератури, теорія літератури, методологія літературознавства.

Аннотация

В. УДАЛОВ. СОСТАВНЫЕ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ НА УРОВНЕ ЦЕЛОСТНО-СИСТЕМНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье речь идет о слабой изученности проблемы количества, номинаций, взаимосвязи основных составных литературоведения на привычном, *частично-системном* научном уровне. Предлагается исследование этой проблемы на *целостно-системном* уровне, адекватном природе объекта. Раскрыт механизм *целостно-системного* исследования объекта как *целого*.

Ключевые слова: литературоведение, целостно-системный метод, критика, история литературы, теория литературы, методология литературоведения.

Summary

V. UDALOV. CONSTITUENT PARTS OF LITERARY CRITICISM ON THE INTEGRAL SYSTEMIC LEVEL OF RESEARCH

The article considers insufficient level of exploration of the problem of quantity, nominations and interrelations of basic components of history of literature on a partial systemic level. It is suggested to carry out exploration of this problem on integral systemic level adequate for the object's nature. Mechanism of integral systemic exploration of the object as the whole is revealed.

Key words: science of literature, partial systemic level, integral systemic method, literary criticism, history of literature, theory of literature, methodology of science of literature.